

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.4.9>

ДЕНЕГА О.П.

**МЕТОДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ
ЯК СУБ'ЄКТА ПРАВА СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ****METHODS OF LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITY OF THE STATE
AS A SUBJECT OF THE LAW OF SOCIAL SECURITY**

Статтю присвячено комплексному розкриттю теоретичних і практичних питань методів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення. Під час визначення місця держави та її органів серед суб'єктів соціального забезпечення розкривається історичний розвиток системи соціального забезпечення, роль, функції держави в цьому процесі, а також сучасні види вказаних суб'єктів, сутність і призначення держави в зазначеній системі. Наголошено на тому, що в загальних і спеціальних нормах законодавства України у сфері соціального забезпечення проявляється єдність та диференціація правового регулювання відносин із соціального забезпечення. Єдність у праві соціального забезпечення свідчить про внутрішній нерозривний зв'язок усієї сукупності норм, що регулюють відносини у сфері соціального забезпечення. Зроблено висновок про те, що методом правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є сукупність прийомів, способів і засобів юридичного впливу на органи, які беруть участь у правовідносинах соціального забезпечення, у яких виступають від імені держави та представляють її інтереси. При цьому метод проявляється в нормах права соціального забезпечення, а також закріплений у них. Норми права соціального забезпечення виражають загальні, принципові положення, що характеризують галузь права соціального забезпечення з урахуванням сукупності всіх правовідносин соціального забезпечення. На підставі наведеного варто дійти висновку, що однією з важливих особливостей методу правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є єдність і диференціація правового регулювання соціального забезпечення, які в науці права соціального забезпечення не досить досліджені. Єдність та диференціація правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення відображається в загальних і спеціальних нормах законодавства України у сфері соціального забезпечення, при цьому вони є нерозривними та взаємозумовленими сторонами одного цілого. Урахування єдності й диференціації в сукупності з іншими особливостями методу права соціального забезпечення сприятиме вдосконаленню правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Ключові слова: методи, держава, соціальне забезпечення, суб'єкт права, діяльність держави.

The article is devoted to the complex disclosure of theoretical and practical issues of methods of legal regulation of the state as a subject of social security law. Determining the place of the state and its bodies among the subjects of social security reveals the historical development of the social security system, the role, functions of the state in this process, as well as modern types of these subjects, the essence and purpose of the state in this system. It is emphasized that the general and special norms of the legislation of Ukraine in the field of social security show the unity and differentiation of the legal regulation of social security relations. Unity in the law of social security testifies to the internal, inseparable connection of the whole set of norms governing relations in the field of social security. It is concluded that the method of legal regulation of the state,

as a subject of social security law, is a set of techniques, methods and means of legal influence on the bodies involved in social security, in which they act on behalf of the state and represent its interests. In this case, the method is manifested through the rules of social security law, and is enshrined in them. Norms of social security law express general, fundamental provisions that characterize the field of social security law, taking into account the totality of all legal relations of social security. Based on the above, it should be concluded that one of the important features of the method of legal regulation of the state as a subject of social security law is the unity and differentiation of legal regulation of social security, which in the science of social security law are insufficiently studied. The unity and differentiation of the legal regulation of the state as a subject of social security law is reflected in the general and special rules of Ukrainian legislation in the field of social security, and they are inseparable and interdependent parties of one whole. Taking into account the unity and differentiation in combination with other features of the method of social security law will help to improve the legal regulation of relations in the field of social security.

Key words: *methods, state, social security, subject of law, state activity.*

Вступ. У вітчизняній науці питання методів і способів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є новими та фактично ще не отримали наукове розкриття у працях вітчизняних дослідників. У контексті теми дослідження корисними є напрацювання теоретиків права інших галузей, тому серед дослідників цього питання виділимо, зокрема, тих, які безпосередньо не зверталися у своїх працях до питань правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення, а займалися ним побіжно.

Вагоме значення для встановлення сутності досліджуваних категорій мають праці таких авторів, як С.С. Алексєєв, Ю.П. Битяк, Н.Б. Жук, М.І. Іншин, Т.Є. Кагановська, Ю.Ю. Кізілов, Ю.В. Ковбасюк, Ю.С. Мельник, Л.О. Остапенко, О.Ф. Скакун. Серед дослідників, які тією чи іншою мірою здійснювали аналіз правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення, можна назвати таких учених, як В.М. Андріїв, М.І. Боднарук, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, С.В. Венедіктов, С.В. Вишневецька, М.І. Іншин, В.Л. Костюк, О.І. Кульчицька, О.Л. Кучма, С.С. Лукаш, О.Є. Мачульська, П.Д. Пилипенко, О.М. Пonomаренко, С.М. Прилипко, О.І. Процевський, С.М. Синчук, Б.І. Сташків, А.М. Слюсар, О.В. Тищенко, Г.І. Чанишева, В.І. Щербина, Н.М. Хуторян, Г.О. Яковлева, О.М. Ярошенко.

Постановка завдання. Проте загалом методи та способи правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення не піддавалися ґрунтовному аналізу у вітчизняній науці, що й зумовлює необхідність здійснення такого дослідження та визначає мету публікації.

Результати дослідження. Так, в енциклопедичній літературі метод тлумачиться у двох значеннях: як спосіб пізнання явищ природи та суспільного життя; як прийом або система прийомів, що застосовуються в якій-небудь галузі діяльності (науці, виробництві тощо) [1, с. 692]. У контексті дослідження таких явищ, як правове регулювання, більш доцільним є другий підхід. Правове регулювання здійснюється в певний спосіб, передбачений чинним законодавством. Саме цей прийом або сукупність прийомів, які застосовуються зі спільною метою, формують явище методу правового регулювання. Отже, у загальнотеоретичному визначенні під методом правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення варто розуміти систему прийомів, тобто способів, за допомогою яких воно здійснюється. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що питання методів правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення в такому контексті ще не досліджувалося. Тому під час встановлення того, що ж являє собою метод правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення, пропонуємо звернутися до аналізу концепцій визначення методу правового регулювання, а також методу права соціального забезпечення.

Ю.А. Ведерніков визначає метод правового регулювання як специфічний спосіб владного впливу держави на суспільні відносини, що здійснюється за допомогою юридичних засобів [2, с. 391]. Із цієї дефініції варто виокремити певні узагальнення щодо сутності методів правового регулювання. По-перше, за допомогою застосування методів правового регулювання держава здійснює вплив на суспільні відносини. По-друге, методи правового регулювання реалізуються за допомогою юридичних засобів. Юридичні засоби становлять певну систему, проте не прив'язані до однієї сфери суспільних відносин; покликані забезпечити соціальну свободу

та активність поведінки суб'єктів (дозволи) чи, навпаки, покласти на осіб пасивний обов'язок утримуватися від вчинення тих дій, які перешкоджають інтересам особи (заборони), передбачати певну поведінку, бути гарантією використання суб'єктивних прав іншими суб'єктами (зобов'язання); повинні містити позитивні стимули щодо здійснення суб'єктами своїх суб'єктивних прав і виконання покладених на них обов'язків та бути спрямованими на досягнення певного результату – забезпечення ефективності правового регулювання; мати певний зв'язок із суб'єктивними правами цієї особи (дозволи) чи інших осіб (зобов'язання, заборони) [3, с. 205].

Методи правового регулювання – це своєрідні сполучення засобів і способів правового впливу, існування яких продиктоване особливостями регулювання суспільних відносин певного виду (групи, сфери). Методи правового регулювання вказують на те, яким чином регулюються суспільні відносини, якими способами та за допомогою яких засобів. Саме методи передбачають межі правового втручання, розподіл прав та обов'язків суб'єктів права, характеристики моделей правової поведінки. А разом із предметом правового регулювання методи є критеріями виділення основних структурних елементів системи права (галузей, підгалузей, інститутів) [4, с. 243].

Методи правового регулювання класифікуються за такими критеріями: 1) за значенням: а) основні методи (імперативний і диспозитивний); б) додаткові методи (рекомендаційний та заохочувальний); 2) за характером суспільних відносин: методи децентралізованого регулювання та методи централізованого регулювання; 3) за ступенем категоричності правових приписів: імперативний метод і диспозитивний метод; 4) за підпорядкованістю суб'єктів: метод субординації та метод координації. Надамо більш детальну їх характеристику.

Імперативний метод – це один з основних методів правового регулювання, що ґрунтується на субординації суб'єктів права. Фактично імперативний метод є методом владних вказівок, тому йому притаманні переважно встановлення заборон і детальна регламентація обов'язків учасників правових відносин. Використання цього методу зумовлене характером державної влади та публічними інтересами суспільства; ним, зокрема, регулюється управлінська, служба та інша діяльність державно-владних суб'єктів. Імперативний метод переважає в галузях публічного права, насамперед адміністративного та кримінального.

Диспозитивний метод – це метод правового регулювання, за яким суспільні відносини впорядковуються за допомогою дозволів, що передбачають вільне волевиявлення суб'єктів правовідносин щодо власної поведінки, здійснюваної на правовій основі. Цьому методу, на відміну від імперативного, не притаманне визначення чітких обов'язкових варіантів поведінки. Учасники правовідносин, урегульованих диспозитивним методом, юридично рівні й самостійні та, як правило, можуть відступати від окреслених у нормативно-правових актах моделей поведінки, якщо це є результатом домовленості (договору) між ними і не суперечить закону. Диспозитивний метод домінує в галузях приватного права: цивільному, сімейному, трудовому тощо.

Рекомендаційний метод полягає в наданні учасникам правових відносин вказівок, які не мають обов'язкової юридичної сили. Рекомендації пропонують найбільш загальні, оптимальні та прийнятні варіанти поведінки, від яких суб'єкти, з огляду на власні потреби й інтереси, можуть відступати в межах, дозволених правом. Прикладом використання рекомендаційного методу є типові трудові договори (контракти) між роботодавцем та працівником.

Заохочувальний метод притаманний переважно трудовому праву та передбачає надання конкретній особі додаткових матеріальних чи нематеріальних благ за певні бажані, проте не обов'язкові варіанти корисної поведінки (наприклад, підвищення працівником своєї кваліфікації, ініціативне творче виконання ним своїх обов'язків).

Метод децентралізованого регулювання ґрунтується на принципі координації цілей та інтересів сторін у правовідношенні. Він характерний здебільшого для відносин, що утворюються між представниками громадянського суспільства, які мають на меті задоволення власних індивідуальних інтересів. За допомогою цього методу регулюються відносини приватноправового характеру.

Метод централізованого регулювання використовується, коли йдеться про врегулювання загальносоціального (публічного) інтересу, виразником якого в сучасній суспільній організації є держава, покликана здійснювати централізоване управління найбільш важливими соціальними процесами. Цим методом врегульовуються публічно-правові управлінські відносини, зокрема конституційні, адміністративні, фінансові.

До основних у загальнотеоретичній науці відносять імперативний і диспозитивний методи правового регулювання. Якщо у правовому регулюванні віддається перевага покладенню обов'язків, обмежується ініціатива суб'єктів права з уточнення положень юридичних приписів,

а серед юридичних фактів, що зумовлюють виникнення правових відносин, переважають акти одностороннього волевиявлення (як, наприклад, адміністративні накази, постанови про порушення провадження у справах про правопорушення тощо), то правове регулювання базується на імперативному методі. І навпаки, якщо сторони суспільних відносин, які піддаються юридичній регламентації, можуть самостійно приймати рішення щодо участі в них (наприклад, через укладення між собою різноманітних цивільно-правових угод), мають змогу відступати від описаних у правових нормах форм стосунків, встановлювати для себе додаткові (тобто безпосередньо не передбачені юридичними приписами) права й обов'язки, то правове регулювання засновується на диспозитивному методі. У деяких випадках для управління діяльністю соціальних суб'єктів використовуються рекомендаційний і заохочувальний методи правового регулювання. Рекомендаційний метод полягає в наданні вказівок, що не мають обов'язкової сили стосовно найбільш раціональних, прийнятних для суспільства та цих осіб способів організації їхніх стосунків (наприклад, через пропонування типових форм трудових контрактів між роботодавцем і працівником із метою усунення можливих непорозумінь). Заохочувальний метод передбачає встановлення для ініціювання бажаної поведінки юридичних суб'єктів різноманітних пільг, переваг, винятків з обов'язків (наприклад, звільнення окремих категорій підприємств від сплати податків із метою створення сприятливих умов для збільшення виробництва необхідних видів продукції) тощо.

Для науки теорії держави і права характерна наявність двох методів правового регулювання: диспозитивного (децентралізованого) та імперативного (централізованого). Перший метод – метод децентралізованого регулювання – є автономним, він побудований на координації цілей та інтересів сторін у суспільних відносинах і застосовується для регламентації рівних за становищем (рівноправних) суб'єктів, які задовольняють свої приватні інтереси. Децентралізований метод правового регулювання, як правило, застосовується у приватноправових галузях. Натомість імперативний метод базується на відносинах субординації між учасниками суспільних відносин, які не є рівними за статусом [5, с. 105].

Залежно від сукупності способів (прийомів), що лежать в основі правового регулювання, виділяють види методів правового регулювання. Імперативний (авторитарний, субординації, підпорядкування) – це метод владних наказів (застосовується переважно в галузях сфери публічного права, зокрема адміністративному, кримінальному, кримінально-виконавчому праві тощо). Диспозитивний (автономний, координації) – метод, за якого учасники правовідносин є рівноправними сторонами, що в межах дозволеного правовою нормою вибирають власний варіант поведінки (застосовується в галузях сфери приватного права, зокрема цивільному, торговельному, сімейному праві). Особливий порядок правового регулювання, що виражається в поєднанні способів дозволу та заборони, має назву типу (режиму) правового регулювання [6, с. 276].

Питання щодо методу права соціального забезпечення, як справедливо зауважує С.М. Прилипко, із самого початку утворення галузі залишається дискусійним. Наявні дефініції та характеристики методу є недостатніми, адже вони повною мірою не відбивають суттєві особливості реальних суспільних відносин із соціального забезпечення, а тому не можуть виявити об'єктивну зумовленість ознак методу правового регулювання [7, с. 105].

Для науки права соціального забезпечення в період її становлення було характерним намагання виділити особливий та специфічний метод правового регулювання, притаманний саме цій галузі. Здебільшого в науці права соціального забезпечення домінували дві позиції із цього питання. Одна група вчених (її представляли Є.І. Астрахан, О.Д. Зайкін, І.В. Гушин, Р.І. Іванова, Т.М. Кузьміна) як ключову характеристику методу права соціального забезпечення називали соціально-аліментарний характер розподілу соціальних благ і послуг. Інші ж науковці (наприклад, М.Л. Захаров, Т.В. Іванкіна, Я.М. Фогель, В.Ш. Шайхатдінов) цей критерій відкидали та називали критерії безоплатності й безеквівалентності надання соціального забезпечення. Нині ж ситуація з розумінням методу права соціального забезпечення дещо інша. Так, наприклад, Б.І. Сташків наголошує на використанні правом соціального забезпечення двох основних методів правового регулювання – імперативного та диспозитивного, що поєднані з використанням таких прийомів правового впливу, як дозвіл, припис (наказ), заборона. Науковець констатує, що два основні методи так чи інакше використовують у всіх галузях права [8, с. 77–83].

Метод права соціального забезпечення, як зазначає І.М. Сирота, є комбінацією імперативного й диспозитивного способів – прийомів регулювання. Більшість норм у праві соціального забезпечення є диспозитивними, тобто нормами заборони та дозволу. Диспозитивний метод регулювання, на думку вченого, знаходить своє втілення в такому різновиді, як метод соціально-забезпечувальних вимог і надання. Серед основних ознак методу права соціального забезпечення

автор називає також сукупність способів соціально-страхової компенсації втраченої працівником працездатності [9, с. 17–19].

Н.Б. Болотіна запропонувала такі ознаки, що характеризують метод права соціального забезпечення: а) поєднання загальнообов'язкового державного соціального страхування та державного соціального надання; б) поєднання імперативного й диспозитивного способів правового регулювання з перевагою імперативного способу, а також централізованого, муніципального та локального правового регулювання; в) застосування спеціально-дозволеного типу правового регулювання (дозволено лише те, що прямо зазначено в законі), за якого право вимоги щодо надання соціального забезпечення належить фізичній особі, а обов'язок щодо надання певного соціального блага покладено на чітко визначених суб'єктів; г) для виникнення соціально-захисних правовідносин необхідна наявність особливих юридичних фактів (юридичного складу), в основі якого лежить настання певного соціального ризику – події, котра, як правило, не залежить від волі особи (настання інвалідності, досягнення пенсійного віку, тимчасова втрата працездатності, безробіття тощо) [10, с. 102].

С.М. Прилипка та О.М. Ярошенко виділяють декілька особливих рис методу права соціального забезпечення. На їх переконання, він знаходить втілення в такому різновиді, як метод права надання соціально-забезпечувальних вимог. Вимога громадянина на отримання певного виду соціального забезпечення та надання його державними органами на передбачених законодавством умовах – це основна схема поведінки учасників відповідних правовідносин. Додатковою характеристикою методу автори називають безеквівалентність надання соціальних благ. Розвиток загальнообов'язкового державного соціального страхування призвів до втрати методом права соціального забезпечення такої ознаки, як соціальна аліментация. С.М. Прилипка та О.М. Ярошенко виділяють такі особливості методу правового регулювання права соціального забезпечення: 1) поєднання централізованого, регіонального та локального регулювання за умови збереження централізованим регулюванням головної ролі; 2) поєднання нормативних і договірних засобів впливу, тобто особливе поєднання імперативного й диспозитивного методів у правовому регулюванні; 3) специфічність правового статусу суб'єктів правовідносин, а також зумовленість виникнення, зміни та припинення цих правовідносин певними юридичними фактами; 4) необхідність волевиявлення громадянина на реалізацію свого права на соціальне забезпечення та рішення відповідного органу про надання громадянину цього права; 5) наявність у суб'єктів правовідносин істотних повноважень, відсутність субординації та підпорядкування один одному; 6) поєднання різноманітних джерел фінансування забезпечення [11, с. 81–97].

При цьому С.О. Сільченко вважає за доцільне зазначити, що остання характеристика стосується, скоріше, не правового регулювання, а економічної природи соціального забезпечення. Загалом же характеристика методу через суто економічні категорії (аліментарність, безоплатність, нееквівалентність соціального забезпечення) не є коректною з огляду на загальнотеоретичне розуміння методу права. Відбувається підміна ознак правового регулювання рисами, якими характеризується метод надання того чи іншого виду соціального забезпечення. Це свідчить також про непродуктивність намагань визначити особливі риси, притаманні методу права соціального забезпечення [12, с. 192].

Зауважимо, що аналіз правових засобів, за допомогою яких право соціального забезпечення здійснює регламентацію відповідних суспільних відносин, а також способів нормотворчості (централізований і децентралізований методи) дає можливість констатувати, що ця галузь права має переважно імперативні засади регулювання, забезпечені здебільшого централізованим способом прийняття правових норм. Такий висновок постає з аналізу основної схеми побудови соціально-забезпечувальних правовідносин, яка полягає в існуванні правового зв'язку «людина – компетентний орган, що надає той чи інший вид соціального забезпечення». Той факт, що в межах правовідносин соціального страхування в цьому зв'язку постає не держава, а відповідний фонд соціального страхування, принципово не змінює ситуацію. У цих відносинах практично відсутня рівність сторін, за винятком деяких із них (наприклад, щодо добровільного пенсійного страхування).

Коли йдеться про взаємодію соціально нерівних суб'єктів, один із яких (фізична особа) перебуває у стані соціальної незабезпеченості, зумовленої дією соціального ризику, а інший належить до публічної сфери та наділяється значними повноваженнями у сфері соціального захисту, неможливо інакше гарантувати здійснення суб'єктивного права на соціальне забезпечення, ніж шляхом встановлення чітких загальнообов'язкових правил поведінки, що спираються на авторитет держави, примус із боку її органів. Однією із суттєвих ознак методу правового

регулювання у праві соціального забезпечення, на думку С.М. Прилипка, є наявність елементів імперативності правового регулювання соціальної сфери. При цьому вчений наголошує на поширенні диспозитивних засад регулювання соціально-забезпечувальних відносин, зокрема, через колективно-договірне встановлення прав та обов'язків у сфері соціального страхування, визначення засад соціального захисту в соціально-партнерських угодах, посилення регіонального регулювання, розвиток недержавного пенсійного забезпечення [7, с. 128–133].

Загальновідомо, що метод права соціального забезпечення характеризується поєднанням імперативного й диспозитивного способів правового регулювання з перевагою імперативного, а також здійснення регулювання відносин у сфері соціального забезпечення на централізованому, муніципальному (регіональному) і локальному рівнях зі своєрідним поєднанням на кожному рівні державного та договірної регулювання соціального забезпечення. Саме на централізованому рівні використовується державний спосіб регулювання, який передбачає наявність загальних і спеціальних норм, реалізація яких не потребує жодних додаткових умов. Наприклад, на централізованому рівні регулювання відносин у сфері соціального забезпечення здійснюється відповідно до таких загальних нормативно-правових актів, як Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР [13], Закон України «Про пенсійне забезпечення» від 5 листопада 1991 р. № 1788-ХІІ [14], Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 р. № 1058-ІV [15] тощо, а також згідно зі спеціальними нормативно-правовими актами: Законом України «Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні», Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», Законом України «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» тощо. Відповідно, існування загальних і спеціальних законів на рівні централізованого регулювання відображає єдність та диференціацію правового регулювання соціального забезпечення.

Однак значна кількість нормативно-правових актів (законодавчих, підзаконних), що спрямовані на регулювання відносин, які становлять предмет права соціального забезпечення, в окремих випадках призводить не до вдосконалення такого регулювання, а до появи колізій і прогалин, дублювання приписів правових норм тощо. За підрахунками експертів, державну політику у сфері соціального захисту й соціального забезпечення України сьогодні визначають близько 30 законодавчих актів, водночас різноманітні пільги, соціальні виплати та соціальні послуги в Україні безпосередньо передбачені в 58 законах та більше ніж 120 підзаконних нормативно-правових актах [16, с. 3; 17, с. 263].

Муніципальний (регіональний) рівень має вагомe значення для правового регулювання відносин із соціального забезпечення на окремій адміністративно-територіальній одиниці України з урахуванням особливостей регіону. Так, у ст. 34 Закону України «Про місцеве самоврядування» визначені повноваження виконавчих органів сільських, селищних, міських рад у сфері соціального захисту населення, серед яких – встановлення за рахунок власних коштів і благодійних надходжень додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення; підготовка та подання на затвердження ради цільових місцевих програм поліпшення стану безпеки й умов праці і виробничого середовища, територіальних програм зайнятості та заходів щодо соціальної захищеності різних груп населення від безробіття, організація їх виконання; участь у розробленні цільових регіональних програм із поліпшення стану безпеки й умов праці та виробничого середовища, зайнятості населення, що затверджуються районними, обласними радами, тощо. Тобто органи місцевого самоврядування можуть приймати акти, якими розширюються гарантії соціального забезпечення порівняно із чинним законодавством, що свідчить про встановлення додаткових підстав диференціації. Наприклад, розділ 9 Програми сприяння безпечній життєдіяльності у сфері соціального захисту населення м. Харкова на 2013–2014 рр., що затверджена рішенням 21-ї сесії Харківської міської ради від 19 грудня 2012 р., визначає додаткові порівняно із чинним законодавством гарантії соціального забезпечення окремих категорій громадян міста Харкова у вигляді пільг на оплату житлово-комунальних послуг, пільгового (безоплатного) проїзду в міському електротранспорті та метрополітені тощо.

Локальний рівень регулювання відносин у сфері соціального забезпечення також має вагомe значення та останнім часом набуває дедалі більшого поширення, що зумовлено розвитком соціального діалогу на національному, галузевому й регіональному рівнях. Відповідно до ст. 7 Закону України «Про колективні договори та угоди» в колективному договорі встановлюються взаємні зобов'язання сторін щодо регулювання виробничих, трудових, соціально-економічних відносин, зокрема стосовно забезпечення житлово-побутового, культурного, медичного обслуго-

вування, організації оздоровлення та відпочинку працівників. У ст. 8 згаданого закону передбачається, що угодою на національному рівні регулюються основні принципи й норми реалізації соціально-економічної політики та трудових відносин, зокрема щодо мінімальних соціальних гарантій оплати праці та доходів всіх груп і верств населення, які забезпечували би достатній рівень життя; розміру прожиткового мінімуму, мінімальних нормативів; соціального страхування тощо. Відповідно, в актах органів місцевого самоврядування, колективних договорах та угодах містяться спеціальні норми, реалізація яких залежить від загальних норм, установлених державним способом правового регулювання.

У загальних і спеціальних нормах законодавства України у сфері соціального забезпечення проявляється єдність та диференціація правового регулювання відносин із соціального забезпечення. Єдність у праві соціального забезпечення свідчить про внутрішній нерозривний зв'язок усієї сукупності норм, що регулюють відносини у сфері соціального забезпечення. Ця єдність проявляється в законодавчому закріпленні (у загальних нормах) рівності прав громадян на отримання соціальних виплат, послуг, у наданні натуральних видів допомог у разі настання обставин, що визначені в законодавстві; у встановленні однакових юридичних гарантій реалізації відповідних прав; у закріпленні єдиних принципів та їх поширенні на всі інститути права соціального забезпечення тощо. Водночас диференціація зводиться до нормативно-правового закріплення (у спеціальних нормах) різних видів соціальних допомог, умов їх надання, рівня соціального забезпечення залежно від певних соціально значимих обставин, зокрема суб'єктивних та об'єктивних факторів, які характеризують різноманітні властивості особи і її сім'ї (стать, вік, сімейний стан, наявність утриманців тощо), її трудову діяльність тощо. При цьому дуже важливе використання єдності та диференціації в сукупності, тобто як особливості методу правового регулювання відносин із соціального забезпечення.

Висновки. Отже, методом правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є сукупність прийомів, способів і засобів юридичного впливу на органи, які беруть участь у правовідносинах соціального забезпечення, у яких виступають від імені держави та представляють її інтереси. При цьому метод проявляється через норми права соціального забезпечення, а також закріплені у них. Норми права соціального забезпечення виражають загальні принципів положення, що характеризують галузь права соціального забезпечення з урахуванням сукупності всіх правовідносин соціального забезпечення. На підставі вищевказаного варто констатувати, що однією з важливих особливостей методу правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення є єдність і диференціація правового регулювання соціального забезпечення, які в науці права соціального забезпечення не досить досліджені. Єдність та диференціація правового регулювання діяльності держави як суб'єкта права соціального забезпечення відображається в загальних і спеціальних нормах законодавства України у сфері соціального забезпечення, при цьому вони є нерозривними та взаємозумовленими сторонами одного цілого. Урахування єдності й диференціації в сукупності з іншими особливостями методу права соціального забезпечення сприятиме вдосконаленню правового регулювання відносин у сфері соціального забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Словник української мови : в 11 т. / за ред. І.К. Білодіда. Київ, 1973. Т. 4. 840 с.
2. Теорія держави і права : підручник / за ред. Ю.А. Ведернікова. 3-є вид., перероб. і доп. Дніпро : ДДУВС ; Ліра ЛТД, 2016. 480 с.
3. Заяць Н.В. Сутнісна характеристика правових засобів у механізмі правового регулювання. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 12. С. 202–205.
4. Теорія держави і права : навчальний посібник для підготовки фахівців з інформаційної безпеки / О.О. Тихомиров, М.М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін. ; за заг. ред. Л.М. Стрельбицької. Київ : Кондор, 2016. 332 с.
5. Волинка К.Г. Теорія держави і права : навчальний посібник. Київ : МАУП, 2003. 240 с.
6. Саміло Г.О. Теорія держави і права : навчальний посібник. Запоріжжя : Просвіта, 2010. 348 с.
7. Прилипко С.М. Проблеми теорії права соціального забезпечення : монографія. Харків : Берека-Нова, 2006. 264 с.
8. Сташків Б.І. Теорія права соціального забезпечення : навчальний посібник. Київ : Знання, 2005. 405 с.

9. Сирота И.М. Право социального обеспечения в Украине : учебник. 5-е изд., перераб. и доп. Харьков : Одиссей, 2005. 432 с.
10. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України : навчальний посібник. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2008. 663 с.
11. Право социального обеспечения : учебник / Л.И. Лазор, Н.И. Иншин, С.Н. Прилипко, О.Н. Ярошенко и др. ; под общ. ред. Л.И. Лазор, С.Н. Прилипко, О.Н. Ярошенко. Луганск : Виртуальная реальность, 2010. 456 с.
12. Сільченко С.О. До питання про метод права соціального забезпечення. *Право і Безпека*. 2011. № 5. С. 190–194.
13. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14 січня 1998 р. № 16/98-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
14. Про пенсійне забезпечення : Закон України від 5 листопада 1991 р. № 1788-ХІІ / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 3. Ст. 10.
15. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : Закон України від 9 липня 2003 р. № 1058-ІV / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 49–51. Ст. 376.
16. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні: реальний стан та перспективи реформування. Київ : Центр громадської експертизи, 2009. 104 с.
17. Федчишина К.В. Деякі питання методу права соціального забезпечення. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2014. № 1137. Вип. 18. С. 261–264.